

ТЕМАТА ЗА СТРАДАНИЕТО В СВЕЩЕНОТО ПИСАНИЕ

Книга Иов

Въпросът за страданието е широко застъпен в Свещеното Писание. От грехопадението нататък то става неизменен дял от земното съществуване на човека. Въпреки това, човек трудно се примирява с него и мисълта му непрекъснато пита: „Защо?“ Религиозната и философска мисъл от всички епохи са непрекъснато в търсене на отговор на въпросите свързани с Бога, човека и злото в света. Въпросите около това как е възможно съществуването на Божието всемогъщество, Божията любов и злото в света, наричаме с общия термин „теодицея“ (от гр. „theos”-бог и „dike”-справедливост). Терминът е въведен в употреба през 1710 година от немският философ Готфрид Лайбниц и е известен като „оправдаване на Бога” (за съществуването на злото). Теодицеята се стреми да докаже, че е възможно съществуването на Божието всемогъщество, Божията любов и злото без противоречия.

И все пак, едно са философските и религиозни разсъждения върху тези въпроси, а съвсем друго е реалната среща със страданието. Книга Иов ни среща „очи в очи” с едно истинско страдание, като проследява душевните вълнения, които предизвиква то у човека, в търсене на правдата и Божията справедливост, и разкрива, че телесното страдание е несравнимо с ужаса на вътрешните терзания на душата.

Общи сведения за Книга Иов

Книга Иов се причислява към премъдростните старозаветни книги, но е трудно да се определи кога е написана и кой е нейн автор. Еврейско предание не е единодушно по този въпрос и приписва авторството на Моисей, Соломон или пък на самия Иов. Съдържанието на самата книга, а и някои от понятията, за които става дума в нея, ни насочват да мислим за едно доста по-късно време за написването ѝ. И все пак историческата обстановка на книгата е типична за епохата на патриарсите: Иов живее над 100 години (Иов. 42:16), богатството му се измерва с глави добитък (Иов. 1:3), а самият той служи като свещеник на своето семейство (Иов. 1:5), което много напомня описаното в Бит. 15:9-10. Иов определено не е евреин, защото в речите му никъде не се споменава Авраам, неговото потомство или заветите му с Бога. Някои считат авторът за

израилтянин, предвид това, че Божието име (YHWH - Яхве) се споменава общо 25 пъти в пролога (Иов гл. 1-2), Божиите речи (Иов. 38:1 – 42:6) и епилога (Иов. 42:7-14). Самата книга Иов е цялостно художествено произведение, което има характерната за древните текстове структура в три части – пролог, поетично изложение и епилог. Това потвърждава, че произведението има един автор, а не е свободна компилация от различни източници.

Съдържание и главни теми в книга Иов

Главна тема в книга Иов остава въпросът как може да се помири страданието на праведника със съществуването на справедлив Бог. В нея се засягат и няколко много важни въпроси: за безсмъртието на човека и за възкресението на мъртвите (Иов. 7:9-10; 14:10-16; 19:21-27), за прародителският грях и греховността на човешката природа (Иов. 14:1-4; 15:14), като изразява старозаветния възглед за произхода и смисъла на страданията. Св. отци и тълкуватели на свещените библейски книга виждат в невинно страдащия Иов първообраз на Христос, която мисъл се изразява и в Иак. 5:11.

Св. отци са писали много върху Книга Иов, въпреки че до нас са достигнали твърде малко – някои коментари от Ориген, както и някои кратки бележки от св. Ефрем Сирий. Св. Григорий Двоеслов изказва мнение за книга Иов, което прекратява всички спорове около нейното авторство, и то по твърде убедителен начин: *„Кой е написал книгата Иов, не можем да знаем, а знаем само това, че Св. Дух я диктувал и е нейният истински автор”*. Тези думи изразяват твърдата убеденост, че Книга Иов е боговдъхновена книга, а Църквата я причислява към числото на каноничните старозаветни книги.

Съдържанието на книга Иов се разделя на три части:

- пролог (гл.1-2)
- поетично изложение: диалози между Иов и тримата му приятели, монолози на Иов (гл. 29-31), Елиу (гл. 32-37) и на Бога (38:1 – 41:34), прекъснат от кратък отзив на Иов (40:3-5) и неговото покаяние (42:1-6)
- епилог (42:7-17) - Божията присъда и оправдаването на Иов

Прологът на книгата ни разказва историята на Иов – справедлив и непорочен човек от земята Уц, намираща се в Едом или в Източно-Иорданската област, който бил твърде богат и изключително

благочестив. Бог допуснал той да бъде изпитан чрез сатаната, като бил хвърлен от висотата на най-голямо човешко щастие в бездната на най-голямо нещастие и беди. В един ден той изгубил цялото си имане и всичката си челяд – седем синове и три дъщери. Едновременно с това Иов бил поразен и от най-страшната болест – проказа, която скапвала цялото му тяло, и заради която той бил изхвърлен на бунището извън града, където прекарвал ден и нощ в страшни болки и душевни терзания, осмиван от собствената си жена и укоряван от приятелите си.

Иов се оказва в центъра на една духовна битка, която се води на по-висше ниво и е скрита от човешкото знание и разбиране. Сатана обвинява Иов пред Бога, че неговата праведност е користна и егоистична (Иов. 1:9-11), а Бог допуска това обвинение да бъде проверено на практика и да бъде доказано дали съществува безкористна правда на земята.

Иов отхвърля първото изкушение да се отрече от Бога, когато изгубва всичко, което притежава. Той признава правото на Бог да дава и отнема, като изразява разбирането, че човек няма чисто свое притежание – *„гол излязох от утробата на майка си, гол ще се и завърна. Господ даде, господ и взе; (както беше угодно Господу, тъй и стана) да бъде благословено името Господне”* (Иов. 1:21). Вторият удар на сатана срещу Иов е насочен към живота му – онова, което остава трайна ценност за него при всички обстоятелства. Иов не губи живота си, но последният става непоносим за него. Тук изкушението за Иов идва от страна на жена му, която го укорява с думите, че от неговата вяра и благочестие няма никаква полза. *„Ти все си още твърд в непорочността си. Похули Бога и умри!”* (Иов. 2:9) – увещава го тя, но Иов не я слуша и остава непоколебим във вярата си. Неговата твърдост идва от разбирането, че отношенията между човек и Бог не се състоят само в това да се очакват от Бога благоденствия, а и в това да се понася болка и страдание. *„Нима доброто ще приемаме от Бога, а злото да не понасяме?”* (Иов. 2:10). Цялата останала част от книга Иов разглежда борбата на Иов с третото изкушение, което идва от страна на неговите верни приятели - Елифаз, Вилдат и Софар, дошли да го видят и прекарвали при него седем дни, без да продумат и дума, ужасени от страшната гледка, в която го заварили. Тяхната гледна точка спрямо страданията на Иов поставяли под съмнения неговата праведност. Срещу тези обвинения Иов трябвало да се защитава.

Според приятелите на Иов страданието е следствие от греха, а благоденствието е свидетелство за праведен живот. Тази идея е

дълбоко вкоренена в мисленето на старозаветния човек (срв. Лев. гл. 26, Втор. гл. 28, Ис. Гл. 58), но е поставена в контекста на послушанието или непослушанието към Завета. Според тази идея страданието е последствие от непослушанието към Бога, а не наказание за него. Позицията на тримата приятели се основават на следните доводи, изразени най-напред от Елифаз, а след това допълнени от Софар и Вилдат: няма напълно невинен човек пред Бога (4:17; 15:14-16; 25:4) и нечестивите получават заслуженото (8:13; 15:20-35; 20:27-29). Те подкрепят тази тезата със собствената си опитност (Елифаз, 4:13-17), с опита на дедите си (Вилдат, 8:8-10), както и от гласа на разума си (Софар, 20:1-3). Тримата приятели намират Иов за виновен и поради неговата реакция към случилото се и към самите тях – според тях Иов се самоизтъква (11:3), смята се за прав (11:4), показва, че не се бои от Бога (15:3), изрича празни и гневни думи (18:2-3). Те предлагат следния изход от ситуацията: Иов да се обърне към Бога, да приеме наказанието си, да се покае и да се помири с Бога, заради което Бог ще го благослови с мир, радост и надежда. В разговора си с Иов тримата му верни приятели постепенно са обзети от раздражение към него, заради упорството му да признае „вината“ си. В крайна сметка се оказва, че те не са толкова загрижени за самия него, колкото за правилността на собствената си религиозна философия (15:4). Тяхната „философия на възмездието“ се оказва жестока и неумолима. Тя не гледа на човека като на личност и не е способна да му даде нужното съчувствие. Не трябва да се учудваме, че на техните обвинения Иов отговаря остро и с ирония. И все пак неговите аргументи не са насочени към оправдаването на Бога, а към оправдаването на невинния пред Божия съд (9:2-3). Иов се съгласява, че няма безгрешен човек и той самият не е безгрешен (7:20-21). Той признава правото на Бога върху човешката съдба и върху историята (12:14-25). В угнетението си той посочва Бог за първоизточник на злото в неговия случай: *„Не ме обвинявай; яви ми, защо се бориш с мене? Добре ли Ти е да угнетяваш, да презираш делото на ръцете Си, а кроежа на нечестивците да осветляваш?”*(10:2-3). Не можем да упрекваме Иов за неговата реакция. Тя е естествена, предвид непоносимата му вътрешната болка и страдание. Той проявява твърдост и издържливост, но не и търпение. Нуждае се от разбиране и съчувствие, а получава сурово осъждане. „Философията на възмездието“, която споделят неговите приятели не издържа на критика. Те не могат да посочат определен грях на Иов, който да заслужава такова тежко наказание; нямат и аргументи, с които да го осъдят. Речта на Иов в гл. 31 е изцяло в

негова полза – тя свидетелства за неговата вярност към Бога, подсилена от клетви, с които той доказва своята невинност. Иов не може да приеме предложението на тримата си приятели, защото той не търси решение на проблема, а защитава своята невинност и се стреми към вникване в Божиите дела.

Навсякъде в речите на Иов личи неговата силна вяра и дръзновение към Бога. Той осъзнава, че с тежкото бреме, което му е възложил, Бог му е оказал лично внимание (7:12, 17-20; 10:6; 14:3) и това му дава смелост да разисква пряко своя случай пред Него. Иов ясно осъзнава, че като човек той е неравностоен и несъпоставим с Бога, и затова има нужда от Посредник пред Него (9:33). *„Но аз зная, Изкупителят ми е жив, и Той в последния ден ще издигне из праха тази моя скапваща се кожа, и аз в плътта си ще видя Бога. Аз сам ще Го видя; моите очи, не очите на другиго, ще Го видят. Сърцето ми се топи в гърдите ми!”* (19:25-26) Единствено Бог има право да съди човека, затова Иов казва на приятелите си: *„Бойте се от меч, защото меч отмъщава за неправда, и знайте, че има съд”* (19:29). Единствено Бог може да оправдае Иов и да отговори на въпросите, на които те са безсилни да отговорят.

Намесата на Елиу също не може да разреши спорния въпрос. Той упреква Иов, че поставя своето оправдание по-високо от Божията правда (32:2; 35:2), упреква и приятелите му, които не само не са дали смислен отговор, но са го и осъдили (32:3). Елиу говори преди всичко за Божията правда, в сравнение с която човешката е нищожна. Обяснението, което Елиу дава на случилото се, е че то е сурова предупредителна мярка срещу него, която го отвръща от погрешния път и свидетелство, че Иов не се е вслушал в гласа на Божието водителство. „Присъдата” на Елиу е, че Иов не трябва да се оплаква, защото това е безполезно и опасно, а трябва да се предаде смирено на Божията воля (33:26-27) и да отвори ушите си към Божия глас (36:15-21). На практика гледната точка на Елиу е модифицирана версия на „философията на възмездието”, според която Бог в премъдростта и предзнанието Си наказва предварително човека с блага цел – да го отвърне от греховния път.

Тезите на тримата приятели, както и на Елиу, са направени на пух и прах, когато проговаря Бог *„из бурята”* (38:1). Бог не дава никакъв отговор на въпроса „Защо?”, нито обяснение за нещастията на Иов, но го упреква за необмислените думи, които е изрекъл, и които са свидетелство за ограниченото му разбиране на нещата. Риторичните въпроси, които се задават в речта, имат за цел да докажат изначалната неспособност на човека да вникне в Божиите

дела по отношение устройството на света, както и неспособността му да се постави на мястото на върховния Съдия. В първата реч се разкрива Божията премъдрост отразена в творението. Втората разкрива Божията мощ, която Му позволява да въздаде справедливост. Божествения отговор смирява Иов и го води към покаяние, а също порицава философията на приятелите му. И все пак причината за Иововото страдание остава тайна. Божията премъдрост, всезнание и справедливост се поставят по-високо от конкретния отговор за страданието. Познанието на Бога, личното общение с Него и удовлетворението от това, са в състояние да надмогнат болката от страданието, затова Иов възкликва: *„Слушал бях за Тебе със слуха на ухото; сега пък очите ми Те виждат; затова аз се отричам и разкайвам в прах и пепел”* (42:5-6).

Книга Иов е ценна и с това, че показва и една друга гледна точка към страданието. В светлината на отношенията между Бог и човека праведникът не живее сам за себе си. Неговата правда е пример за двустранната и безкористна връзка между Бог и човека. В крайна сметка разбираме, че страданието на Иов придобива смисъл само в светлината на безпощадната битка в духовния свят, и особено, когато то не е предизвикано от лично действие или вина.

1 диалог: Приятелите му поддържат теорията за необходимото възмездие – никой човек не е безгрешен пред Бога и никой не загива без вина (Елифаз). Иов възразява, че неговото нещастие няма никаква връзка с греха. Бог е справедлив, твърди Вилдат, а Иов е готов да иде на съд с Бога, за да докаже своята невинност. Софар

привежда в своя подкрепа всезнанието Божие. Иов знае, че всеки човек е грешен, но иска съд с Бога, за да докаже, че страда несправедливо.

2 диалог: Приятелите му продължават да твърдят, че Иов е грешен, а той – призовава Бог да потвърди неговата невинност (19:25-27). Докато Софар твърди, че грешниците загиват, Иов е убеден, че земната съдба на човека не винаги се обуславя от нравственото му състояние.

3 диалог: Тук Софар мълчи, а диалогът се води от другите двама приятели на Иов – Вилдат и Елифаз. Елифаз упреква Иов в няколко прегрешения, а Иов възразява и остава със съзнанието, че е невиден. Неговото страдание му е непонятно, но той вярва, че Бог единствен притежава пълната премъдрост. Човешката мъдрост според Иов се заключава в страх Божий и избягване на греха.

В разговора се намесва **Елиуй** (гл. 32-37), който се опитва да разреши спорния въпрос. Според него страданията на праведните служат за тяхното изправяне и издигане към по-голямо съвършенство. Той упреква Иов, че вместо да се оплаче от себе си, се оплаква от Бога. Благочестието трябва да бъде свързано винаги със страх Божи. Величието на Бога, което описва Елиуй, принуждават Иов да признае своето незнание и да се преклони пред Бога.

Това, което Иов желае, най-после се изпълнява – **Бог се явява в бурята** (гл. 38 – 42:6) и разкрива, че всички Негови чудеса са непостижими за човешкия ум. Иов е принуден да признае, че не знае отношенията, в които се намира творението към своя Творец. Иов признава, че е говорил необмислено за непознати нему дела, и се разкайва.

Епилог

Бог оправдава Иов и упреква неговите приятели, защото са се оказали несправедливи към невинния страдалец. Те трябва да принесат жертва пред Бога, а Иов трябва да се моли за тях. Иов получил отново всичкото си земно благосъстояние, но най-главното е това, че Бог потвърдил неговата добродетелност.